

EKOLOGINIO ŪKININKAVIMO VIDINIAI VEIKSNIAI

Virgilijus Skulskis* Vlada Vitunskienė**

* *ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto doktorantas,*

** *Lietuvos žemės ūkio universitetas*

Pripažįstant, kad ekologinis ūkininkavimas žemės ūkį veda darnumo link ir atsižvelgiant į tai, kad ekologinio žemės ūkio mastas vis dar palyginti nedidelis, svarbu nustatyti esmingiausius veiksnius, skatinančius ūkininkus pereiti nuo tradicinio prie ekologinio žemės ūkio gamybos būdo. Konkretų gamintoją, pasirenkant gamybos būdą, veikia daug išorinių ir vidinių veiksnių. Siekiant nustatyti, kokie svarbiausieji veiksniai daro įtaką Lietuvos ūkininkų apsisprendimui, 2007 m. gruodžio–2008 m. vasario mėn. buvo atlikta ekologiškai ūkininkaujančių šalies ūkininkų anketinė apklausa. Ankstesniame šio žurnalo numeryje publikuotame straipsnyje (Skulskis, 2008) buvo pristatyti kai kurių išorinių veiksnių (tiesioginės paramos, rinkos ir sertifikavimo sistemos) reikšmingumo ūkininkų apsisprendimui dėl žemės ūkio gamybos būdo tyrimo rezultatai. Šiame straipsnyje, remiantis ūkininkų subjektyvaus vertinimo duomenimis, siekiama nustatyti tam tirtų vidinių veiksnių (ūkininko profesinės veiklos pasirinkimas, individualių nuostatų ir vertybių formavimasis, ūkio vertės didinimas ūkininkaujant ekologiškai, darbo išteklių ūkyje poreikis) reikšmingumą šiam apsisprendimui.

Raktiniai žodžiai: ekologinis ūkininkavimas, saugus maistas, ūkininkams įtakos turintys veiksniai.

Įvadas

Nagrinėjant tam tikrų išorinių veiksnių reikšmingumą ūkininkų apsisprendimui dėl ekologinio žemės ūkio gamybos būdo, remiantis ekologiškai ūkininkaujančių šalies ūkininkų anketine apklausa (Skulskis, 2008), buvo prieita išvada, kad trumpai (3–4 metus) ekologiškai ūkininkavę ūkininkai dar neturi tvirtų nuostatų dėl ekologinio gamybos būdo. Jų apsisprendimas, ar toliau tęsti tokį gamybos būdą, daug priklauso nuo išorinių ūkininkavimo sąlygų pokyčių, ypač tiesioginės paramos. Nustatyta, kad ją nutraukus, tik mažiau nei penktadalis respondentų toliau tęstų savo veiklą. Jei paramos mastas išliktų toks pat, o būtų pakeista tik paramos schema, tada beveik du penktadaliai respondentų toliau tęstų savo veiklą. Rinka, palyginti su tiesiogine parama, yra mažiau ekologišką ūkininkavimą motyvuojantis veiksnys, o nusistovėjusios ekologiško ūkininkavimo sertifikavimo sąlygos Lietuvoje daugumai ūkininkų nėra lemiantis veiksnys priimant sprendimą dėl ekologinio gamybos būdo. Šie rezultatai rodo, kad ekologinis ūkininkavimas Lietuvoje labai jautrus pastaraisiais metais skiriamai didelei tiesioginei paramai – laikinam ekologinio ūkininkavimo veiksmui, todėl būtina išsiaiškinti, kokie fundamentalūs – ilgalaikiai veiksniai – lemia ūkininkų apsisprendimą dėl šio gamybos būdo vystymo.

Kaip pastebi Takacs, Takacs-Gyorgy ir Jarasi (2003), ūkininkai, norėdami pakeisti tradicinį gamybos būdą į ekologinį, pirmiausia turi pakeisti savo nuostatas, **išmolti tokiam gamybos būdui pritaikytus metodus** bei technologijas ir tik tada

pertvarkyti savo ūkių technines bazines (Takacsó 2003). Pasak Kramer (2005), ekologinis žemės ūkis pirmiausia yra tam tikra ūkininkavimo filosofija.

Analizuojant ūkininkų sprendimų priėmimo motyvus, būtina atsižvelgti į tai, kad ūkininkai yra tam tikra specifinė gamintojų, kurių veiklos rezultatai daugiausia pasiekiami asmeniniu ir šeimos narių darbu, grupė. Pasak Grakausko (2004), pagal agrarinės ir civilinės teisės normas ūkininkas yra verslininkas, profesinės žemės ūkio veiklos pagrindu vienas ar su partneriais užsiimantis ūkine komercine veikla savo vardu įregistruotame ūkininko ūkyje. Gineitienė (2005) ūkininko ūkį prilygina individualiai įmonei, veikiančiai žemės ūkyje ir vystančiai žemės ūkio verslą, kuriuo ūkininkas verčiasi su savo šeima arba samdomais darbuotojais. Poviliūnas (2008) ūkininku laiko verslininką, kuris šeimos ūkį pertvarko į kapitalą orientuotą ūkį, gaminantį prekes, o jo ūkinė veikla gali apimti ne tik žemės ūkį, bet ir kitas veiklos sritis. Taigi ūkininkai yra sukurto rezultato savininkai, tačiau darbo proceso požiūriu jie yra darbuotojai, turintys atlikti tam tikras funkcijas. Dažniausiai ūkininkas savo veiklą plėtoja padedant šeimos nariams, dėl to strateginius sprendimus (tokius kaip gamybos būdo pasirinkimas ar keitimas) jis priimama taip pat kartu su šeimos nariais. Be to, negalima pamiršti, kad ekologinis ūkininkavimas, kaip gamybos būdas, yra ne tik vadybos sistema, bet ir tam tikra gyvenimo filosofija, susiformavusių gyvenimo nuostatų laikymasis. Dėl to neišvengiamai reikia nagrinėti ir vidinius veiksnius, sąlygojančius gamintojų apsisprendimą pasirenkant ūkininkavimo būdą. Iki šiol ekologiškai ūkininkaujančių motyvaciją ir ūkininkų apsisprendimą dėl tokio gamybos būdo pasirinkimo lemiantys veiksniai nepakankamai ištirti. Dėl to šio tyrimo rezultatai būtų naudingi ekologinio gamybos būdo plėtros skatinimo bei darnaus žemės ūkio vystymosi politikai tobulinti.

Tyrimo tikslas – nustatyti tam tikrų vidinių veiksnių (ūkininko profesinės veiklos pasirinkimas, individualių nuostatų ir vertybių formavimasis, ūkio vertės didinamas ekologiškai ūkininkaujant, darbo išteklių ūkyje poreikis) reikšmingumą ūkininkų apsisprendimui dėl ekologinio žemės ūkio gamybos būdo plėtros.

Tyrimo objektas – ekologinio ūkininkavimo vidiniai veiksniai. Tyrimas buvo atliktas naudojant anketinės apklausos ir sisteminės analizės metodus. Anketinės apklausos būdu buvo siekta atskleisti, ar reikšmingai ūkininkai vertina tam tikrus vidinius ekologinio ūkininkavimo veiksnius ir nustatyti jų svarbą apsisprendžiant dėl gamybos būdo.

Teorinės tyrimo prielaidos

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje viena žymiausių šios srities tyrėjų Gasson (1973) žemės ūkio produktų gamintojų sprendimams įtakos turinčius veiksnius suskirstė į keturias kategorijas:

- galimybė gauti pakankamas pajamas, sukurti normalias darbo sąlygas ir aplinką, užtikrinti verslo plėtrą ir saugumo jausmą ateičiai;
- socialinės vertybės, tokios kaip šeimos tradicijos ir jų tęsimas, prestižas, priklausymas atitinkamai bendruomenei, geri santykiai su darbuotojais;
- saviraiškos formos, tokios kaip pasididžiavimas, pasitenkinimo jausmas ir kūrybiškumas;

- individualios vertybės, tokios kaip pomėgis, gyvenimo būdas gamtoje, mėgstamas darbas ir procesų valdymas.

Ši Gasson klasifikacija buvo pagrįsta trimis empiriniais tyrimais Jungtinėje Karalystėje (apklausoje dalyvaujant atitinkamai 134, 100 ir 98 respondentams, tarp kurių daugiausia buvo smulkių ūkių savininkai). Ši klasifikacija parodo, kad pirmenybė buvo suteikta vidiniams ūkininkų sprendimams įtakos turintiems veiksniams.

Vėlesniuose tyrimuose atskiri tyrėjai, pasak Garforth ir Rehman (2005), daugiau pastebėjo ryškėjančius ūkininkų požiūrius kaip „daugiau skaičiuojantis“, „atsidavęs gamintojas – lankstus strategas – nusistatęs gyvenimo būdą“, „nuo ekstensyvaus prie intensyvaus ūkininkavimo“ ir pan. Tik paskutiniame dešimtmetyje kai kurie mokslininkai (pvz.: Perkin, 1994; Fairweather, Keating, 1994; McGregor et al., 1996 ir kt.) bandė tobulinti ūkininkų poreikių, motyvų bei veiksmų tyrimų metodologiją (Garforth, 2005). Tai leidžia daryti išvadą, kad ūkininkus motyvuojantys veiksniai taip pat yra kintantys. Pavyzdžiui, Parrott, Olesen ir Høgh-Jensen (2006), be ekonominių, išskyrė dar tokias pagrindines veiksmų, skatinančių imtis ekologinio ūkininkavimo, grupes:

- nenoras ar tam tikra baimė rizikuoti – žemės ūkio gamyba ypač susijusi su oro sąlygomis;
- sveikata – ekologiški produktai sveikesni, auginimo procese dirbantieji nesusiduria su galimu cheminių medžiagų poveikiu;
- aplinkos saugojimas – mažėja dirvos erozija bei gerėja geriamo vandens kokybė;
- gerėjanti bioįvairovė – leidžia didinti ar ilgesnį laikotarpį išlaikyti dirvos natūralų našumą.

Lund, Hemlin ir Lockeretz (2002), nagrinėdami ūkininkų nuostatas, esmine takoskyra laikė laiko skirtumą, t. y. perėjimo į ekologinį ūkininkavimą pradžią. „Pionieriai“ pastebimai daugiau akcentavo ekologiškumo idėjas, labiau vertino gyvulių gerovės užtikrinimo galimybes, o ekologiškai ūkininkauti pradėjusieji vėliau – labiau akcentavo ekonomines paskatas gamybos būdo keitimui, jie buvo paviršutiniškai susipažinę su ekologinio ūkininkavimo principais. Autoriai atkreipė dėmesį į tai, kad visi tyrime dalyvavusieji ūkininkai pripažino, jog kuo ilgesnis ekologinio ūkininkavimo laikotarpis, tuo labiau suprantamos ir vertinamos ekologinės idėjos.

Nuostata, pasak Myers (2008), yra palanki arba nepalanki kokio nors dalyko ar asmens vertinimo reakcija, dažnai grindžiama įsitikinimais, o išreiškiama jausmais ir elgesio keitimais. Nuostatos ir poelgiai, priklausomai nuo aplinkybių, gali būti glaudžiai susiję tarpusavyje arba visai nesusiję, tačiau diskusijos, kad nuostatos turi įtakos elgsenai ar poelgiai formuoja nuostatas, vyksta nuolat. Myers (2008) teigia, kad konkrečios ir apibrėžtos nuostatos leidžia prognozuoti poelgius, ir kartu nuostatos kyla iš veiksmų, už kuriuos jaučiama bent dalinė atsakomybė.

Lockie ir Halpin (2005) telefonu Australijoje apklausė daugiau kaip po 400 ekologiškai ir tradiciniu būdu ūkininkaujančių apie jų pasirinktos gamybinės veiklos motyvus. Šis tyrimas parodė, kad ekologiškai ūkininkaujančius labiausiai mo-

tyvavo cheminių medžiagų nenaudojimas, kokybiškas ir saugus maistas, aplinkosauga, gyvūnų gerovė ir aukštesnės ekologiškų produktų kainos.

Ekologinis ūkininkavimas per paskutinius 20 metų daugelyje išsivysčiusių šalių vis daugiau įgauna modernaus ūkininkavimo bruožų, t. y. tampa labiau intensyviu, naudojamos tam pritaikytos modernios technologijos, mokslo darbuotojai intensyviai ieško naujų sprendimų. Ulmer, Kantelhardt ir Engel (2005) pažymėjo, kad Vokietijoje tyrime dalyvavę respondentai gamybos būdo keitimą priskyrė prie fundamentaliųjų pokyčių: 60 proc. nurodė investicijų padidėjimą, kas antras – darbo sąnaudų padidėjimą, 70 proc. nurodė, kad turėjo iš esmės keisti savo marketingo strategiją. Green ir Maynard (2006), Jungtinėje Karalystėje išnaginę pirmo ekologinių ūkių darbuotojų surašymo rezultatus, padarė išvadą, kad ekologinis ūkis sukuria 32 proc. daugiau darbo vietų nei tradicinis. Jų vertinimu, jei visi šalies ūkininkai pereitų prie ekologinio ūkininkavimo, – darbo vietų skaičius ūkiuose padidėtų 93 tūkst.

2005 m. Padel vadovaujama mokslininkų grupė atliko ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvacijos tyrimą atskiruose penkių Europos šalių pasirinktuose pagal gamybinių ir ūkininkavimo sąlygų įvairovę regionuose. Tyrimų rezultatai buvo gana įvairūs pagal šalis: Austrijoje svarbiausiais ekologiškai ūkininkauti skatinančiais veiksniais buvo įvardinti genetiškai modifikuotų organizmų (GMO) nenaudojimas, maisto kokybė ir sveikata; Italijoje – aplinkosauga ir darnus vystymasis, produktų kokybė ir darbo sąlygos be cheminių medžiagų; Nyderlanduose – darnus vystymasis, gyvenimo būdas ir saugios darbo sąlygos natūralioje gamtoje, socialinės priežastys (savarankiškumas, veiksmų laisvė); Šveicarijoje – darnus vystymasis, tolygus sistemų vystymasis ir procese dalyvaujančių partnerių socialinis bendradarbiavimas; Jungtinėje Karalystėje – nepritarimas tradiciniam gamybos būdui, asmeninė sveikata bei artimųjų sveikata, įskaitant ateinančias kartas, ir asmeniniai pokyčiai (Padel, 2005).

Šių tyrimų rezultatai skatina nagrinėti ekologinį ūkininkavimą skatinančius vidinius veiksnius ir Lietuvoje, kaip alternatyvą išoriniams veiksniams.

Tyrimo metodika

Siekiant išsiaiškinti vidinius veiksnius, lemiančius ūkininkų sprendimą dėl ekologinio gamybos būdo, buvo suformuluota atitinkama klausimyno dalis, kurią sudarė 20 klausimų, [klasifikuotų į tam tikras grupes](#), pradiniai duomenys įvertinti naudojant SPSS 16.0 programą. Atsitiktinei imčiai nustatyti buvo panaudota Malhotra (2007) rekomenduota metodika (Skulskis, 2008). Teritorinis ekologiškai ūkininkaujančių pasiskirstymas šalyje, remiantis 2006 m. sertifikavimo duomenimis ir respondentų, atsakiusių į anketas, pagal apskritis tyrime yra artimas visumai.

Klausimynas buvo sudarytas taip, kad būtų galima sukonstruoti instrumentą, leidžiantį įvertinti principines respondentų nuostatas: siekti didesnio pelno ar orientuotis į ekologinę gyvenseną. Tyrimo metu pagal minėtas klausimų grupes respondentai pasidalino taip: siekti didesnio pelno buvo numatę 169 respondentai, o į ekologinę gyvenseną orientavosi 296 respondentai. Tai sudarė prielaidas dviejų respondentų grupių pagrindu formuoti klasterius, pagal kuriuos būtų galima patik-

rinti sukurto tyrimo instrumento teisingumą bei nustatyti minėtų respondentų esmines nuostatas, atlikti detalesnius tyrimus.

Tyrimo rezultatai

Požiūris į ūkininkavimą kaip profesinę veiklą

Siekiant išsiaiškinti, kokios svarbiausios respondentų žemdirbio profesijos pasirinkimo priežastys, siejant jį su šeimos ir vietinės bendruomenės įtaka, atsakiusių į anketas nuomonių nesutapimas gana nedidelis, jie tolygiai nurodė keturias svarbiausias priežastis (po 20,4–21,6 proc. atsakymų): „norėjosi dirbti gamtoje“, „norėjosi gyventi kaimiškoje bendruomenėje“, „noras tęsti tėvų tradicijas“ ir „teko keisti profesiją dėl susiklosčiusių aplinkybių“. Kitas priežastis nurodė nedidelis respondentų skaičius. Tai leidžia daryti prielaidą, kad rinkdamiesi profesiją, dauguma respondentų orientavosi į tolesnį savo gyvenimo siejimą su gamtine aplinka, šeimos tradicijų tęstinumu ir kaimiškąja bendruomene. Pažymėtina, kad priežastį „noras tęsti tėvų tradicijas“ daugiausia nurodė jauni (iki 30 metų amžiaus) ir vyriausiojo amžiaus (61 ir daugiau metų) respondentai, atitinkamai 31,4 ir 36,9 proc. Tačiau reikia pastebėti, kad šią priežastį jaunų iki 30 metų amžiaus grupėje daugiausia nurodė respondentai, turintys tik pagrindinį išsilavinimą.

Vertindami ūkininkavimą kaip ekonominę veiklą, teikiančią tam tikrą naudą, daugiausia respondentų (38,2 proc.) pirmenybę teikė galimybei „gauti tinkamas pajamas ir tuo užsitikrinti savo poreikių patenkinimą“. Pirmenybę galimybei „kurti ir matyti savo ateities planus“ ir „galimybę jaustis nepriklausomu“ teikė palyginti vienoda respondentų dalis, atitinkamai 24,3 proc. ir 22,4 proc., prioritetą kitokiems tikslams teikė nedidelė dalis respondentų.

Verslininkais jaučiasi 26 proc. respondentų, iš dalies tokiais jaučiasi 42 proc. respondentų, tam nepritariančių buvo beveik 26 proc. Verslininkais jaučiasi daugiausia stambiųjų ūkių (didesnių kaip 80 ha) ūkininkai ir labiausiai nesijaučia smulkūs (iki 10 ha), kitaip sakant, didėjant ūkiui, ši nuostata stiprėja.

Asmeninių nuostatų ir vertybių formavimosi požiūriu

Nagrinėjant specifines asmenines respondentų savybes, reikia pažymėti, kad iššūkiui keisti gamybos būdą buvo pasirengę 61,5 proc., o 25,7 proc. jų noras keisti buvo labai svarbus. Tačiau asmenybės išskirtinumo klausimu respondentų nuomonės buvo gana įvairios: labai svarbu tai buvo tik 13,3 proc., 43,9 proc. tai buvo aktualu, tačiau net 21,4 proc. jų – tai visiškai nesvarbu.

Pasak Myers (2008), patyrimas, įgytas paauglystėje ir ankstyvojoje jaunystėje, stipriai formuoja asmenybę, nes palieka didelį ir ilgalaikį įspūdį. Respondentai, vertindami ūkio perdavimo bei veiklos tęstinumo užtikrinimą, buvo daug santūresni: tai labai svarbu buvo 36,2 proc. ir aktualu dar 34,9 proc. respondentų. Galvodami apie savo ūkio tęstinumą, net 49,5 proc. respondentų jau planavo ūkio perdavimą savo vaikams. Tai galima vertinti kaip prielaidą ekologinės gyvensenos tāsai užtikrinti.

Požiūris į ekologinį ūkininkavimą kaip ūkio vertės didinimą

Europos aplinkos apsaugos politikos instituto (2007) mokslininkų grupė, vadovaujama T. Cooper, parengė ataskaitą apie gamtinių požiūriu vertingesnes teritorijas, jų kūrimo principus bei konkrečias priemones, tokių teritorijų vertinimo rodiklių sistemą. Minėtoje ataskaitoje prioritetas atiduodamas ekstensyvaus ūkininkavimo sistemoms, įskaitant ir ekologinį ūkininkavimą. Gamybos ekstensyvinimas vertinamas kaip viena iš svarbiausių priemonių tokioms teritorijoms formuoti intensyvios žemės ūkio veiklos bei miškinguose regionuose (Institute for..., 2007).

Aplinkosaugos (dirvožemio, vandens išteklių ir pan.) ūkyje klausimą 55,3 proc. respondentų įvardino labai svarbiu (svarbiu tai laikė dar 31,6 proc.), tačiau apie tai, kaip ekologinis ūkininkavimas keičia žemės vertę, ūkininkų nuomonės labai išsiskyrė: 40,2 proc. manė kad didina, 23,1 proc. – mažina ir 36,7 proc. neturėjo nuomonės. Pažymėtina, kad Panevėžio apskrityje, kurioje yra specifinis karsto regionas ir ekologinio ūkininkavimo tradicijos yra senesnės, 2005 metų vasarą atlikto tyrimo metu (Skulskis, 2006) sveikos aplinkos savo šeimai reikšmingumą nurodė net 91 proc. respondentų.

Laikantis nuostatos, kad ekologinis ūkininkavimas teikia geresnės kokybės produktus bei sudaro saugesnes darbo sąlygas, respondentams buvo suformuluoti klausimai apie asmeninę bei šeimos narių sveikatą ir saugias darbo sąlygas.

Net 87,6 proc. respondentų ekologinio ūkininkavimo poveikį sveikatai laikė labai svarbiu. Saugių darbo sąlygų svarbą įvertino 68 proc. respondentų, o sveiką maistą – net 74,1 proc. Tai patvirtina mitybos įpročių tam tikra kaita pradėjus ūkininkauti ekologiškai: 20,7 proc. patvirtino apie pasikeitusią mitybą ir 44,8 proc. pripažino įvykusių dalinius pokyčius. Tačiau gyvenimo įpročiuose tam tikrus pasikeitimus pripažino tik 32,7 proc. respondentų, o 24,2 proc. atsakė, kad visiškai nepasikeitė. Tai leidžia daryti prielaidą, kad esminis gamybos būdo pokytis trumpuoju laikotarpiu nelabai lėmė respondentų mitybos ir gyvensenos įpročius.

Požiūris į darbo išteklių ūkyje didėjimą

Morison, Hine ir Pretty (2005) Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje, atlikę ekologiškai ūkininkaujančių anketinę apklausą bei išnagrinėję statistikos duomenis, nustatė, kad ekologiniuose ūkiuose, palyginti su analogiškais tradiciniais, dirbo 35 proc. daugiau darbuotojų, perskaičiavus į užimtuosius visą darbo dieną. Autoriai prognozuoja, kad jei šiose šalyse ekologiškai ūkininkautų 20 proc. visų ūkių, Jungtinės Karalystės žemės ūkyje darbo vietų padaugėtų 19 proc., o Airijos – 6 proc.

Šio tyrimo metu darbo išteklių trūkumą ūkyje pažymėjo 41 proc. respondentų (daugiausia ūkiuose, didesniuose kaip 80 ha). Tačiau net 44,8 proc. respondentų (daugiausia ūkiuose iki 40 ha dydžio) išreiškė nuomonę, kad tokio trūkumo nejaučia. 17,5 proc. respondentų pažymėjo, kad pradėjus ūkininkauti ekologiškai darbo vietų skaičius nekito. Daugiau kaip trečdalis respondentų nurodė, kad, perėjus į ekologinį gamybos būdą, gerokai padidėjo kitų šeimos narių pagalba ūkyje, o 12,3 proc. – nurodė, kad anksčiau dirbę ne visą darbo dieną pradėjo dirbti visą (daugiausia grupėse, kurių ūkių dydis buvo 10,1–40 ha). Beveik 36 proc. nurodė padidėjusį samdomų darbuotojų ūkyje skaičių, tačiau daugelį jų pasitelkiant tik sezono

metu, t. y. laikiną įdarbinimą pavasarinės sėjos ir derliaus nuėmimo metu. Labiausiai tokie pokyčiai buvo jaučiami 20,1–40,0 ha ir per 80 ha ūkių grupėse.

Išvados

1. Vidiniai veiksniai ūkininkui yra gana svarbūs pasirenkant gamybos būdą
2. Dauguma respondentų orientavosi į šeimos tradicijų tąsą ir savo gyvenimą siejo su kaimo bendruomene. Kita vertus, vertindami ūkininkavimą kaip ekonominę veiklą, duodančią tam tikrą naudą, jie labiausiai akcentavo gaunamas pajamas ir su jomis siejo savo poreikių patenkinimo užsitikrinimą. Verslininkais, nepriklausomai nuo ūkio dydžio, iš dalies jautėsi 42 proc. respondentų.
3. Nors iššūkį keisti gamybos būdą į ekologinį buvo pasirengę priimti beveik du trečdaliai respondentų, o noras keistis buvo labai svarbus daugiau nei ketvirtadaliui respondentų, tačiau viso to jie nesiejo su asmenybės išskirtinumu.
4. Nors dauguma respondentų ekologinio ūkininkavimo teigiamą poveikį sveikatai, sveiką maistą ir saugias darbo sąlygas nurodė kaip labai svarbius, tačiau perėjimas prie ekologinio gamybos būdo mažai lėmė respondentų mitybos ir gyvenamosios aplinkos pokyčius trumpuoju laikotarpiu.
5. Trys ketvirtadaliai respondentų pažymėjo, kad pradėjus ekologiškai ūkininkauti darbo apimtys bei darbuotojų poreikis padidėjo. Tačiau respondentų nuomonės darbo išteklių trūkumo ar jų pakankamumo ūkyje požiūriu pasidalino į beveik lygias grupes.
6. Individualios nuostatos formuojasi ilgesnį laiką, taigi norint per jas siekti ekologinio ūkininkavimo plėtros, reikalingos ilgalaikės priemonės, orientuotos į asmenybės formavimą jauname amžiuje.

Literatūra

1. Gasson, R. (1973). Goals and values of farmers // *Journal of Agricultural Economics*, Vol 24.
2. Ginetienė, Z. (2005). Verslo kūrimas ir valdymas. – Vilnius: Rosma.
3. Grakauskas, E. (2004). Ūkininko ūkio teisinis statusas, *Teisė*, Nr. 50.
4. Green, M., Maynard, R. (2006). The employment benefits of organic farming. Paper presented at What can organic farming deliver? COR 2006, Heriot-Watt University, Edinburgh, 18–20 September.
5. Institute for European Environmental Policy (2007). Final report for the study on HNV indicators for evaluation, Contract notice 2006 – G4-04.
6. Kramer, P. (2005). Sustainable agricultural production // Paper presented at the 15th IFOAM Organic World Congress, Adelaide, Australia, 20–23 September.
7. Lund, V., Hemlin, S., Lockeretz, W. (2002). Organic livestock production as viewed by Swedish farmers and organic initiators. – *Agriculture and Human Values*, Vol 19, No 3.
8. Lockie, S., Halpin, D. (2005). What makes organic farmers so different? Results of a national survey of organic and conventional farmers in Australia, Paper presented at the 15th IFOAM Organic World Congress, Adelaide, 20–23 September, Australia.
9. Myers, D. G. (2008). Socialinė psichologija, Kaunas: Poligrafija ir informatika.
10. Morison, J., Hine, R., Pretty, J. (2005). Survey and Analysis of Labour on Organic Farms in the UK and Republic of Ireland, *International Journal of Agricultural Sustainability*, Vol 3, No 1.

11. Padel, S., Baars, T., Bodini, A., Deane, J., Fromm, E., Gonzalez, V., Kilchsperger, R., Langhout, J., Plakhholm, G., Roviglioni, R., Schmid, O., Verhoog, H. (2005). D21: focus groups of value organic producers and other stakeholders, Organic Revision - Research to Support Revision of the EU Regulation on Organic Agriculture, University of Wales, Aberystwyth UWA, JK.
12. Parrot, N., Olesen, J. E., Høgh-Jensen, H. (2006). Certified and non-certified organic farming in the developing world, in Halberg, N., Alroe, H. F., Knudsen, M. T., Kristensen, E.S. (Ed.). Global Development of Organic Agriculture. Challenges and prospects, CABI Publishing, Oxfordshire, UK.
13. Poviliūnas, A. (2008). Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida. – Vilnius: Apostrofa/Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
14. Skulskis, V., Kairytė, E., Zemeckis, R. (2006). Ekologinį ūkininkavimą skatinančių veiksnių vertinimas // Žemės ūkio mokslai, Nr. 1 (priedas).
15. Skulskis, V., Vitunskienė, V. (2008). Ekologinio ūkininkavimo išoriniai veiksniai // Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Kaunas: Spalvų kraitė, Nr. 14 (3).
16. Takacs, I., Takacs-Gyorgy, E., Jarasi, Zs. (2003). Alternatives of Organic farming in Hungary According to Farm Structure and profitability of production, Acta Horticulturae, No 604.
17. Ulmer, H., Kantelhardt, J., Engel, A. (2005). How to expand organic farming: the results of an empirical study in Germany, Paper presented at the 15th IFOAM Organic World Congress, Adelaide, 20–23 September, Australia.

INTERNAL FACTORS OF ORGANIC FARMING

Virgilijus Skulskis* Vlada Vitunskienė**

* *ISM University of Management and Economics, PhD Student*

** *Lithuanian University of Agriculture*

Summary

A farmer's decision whether or not to undertake organic farming depends on various external and internal factors. In order to identify the most significant factors, which determine this decision, a survey of country's organic farmers has been carried out between December, 2007, and February, 2008. In the article (Skulskis, 2008) previously published in the journal, it has been concluded that the decision whether or not to continue with the principles of organic farming depends largely on changing external factors, especially direct support. A large number of studies on the motivation of the farmers have shown that internal factors are of notable importance. This study allows us to make the same conclusion. As the survey of country's organic farmers has shown, the majority of them chose organic farming in order to carry on family traditions and to engage in the life of local community. Moreover, the majority of the respondents have assigned great importance to factors such as the positive effect of organic farming on health, healthy food and safe work environment. On the other hand, when evaluating farming as economic activity, emphasis has been put on generating income and securing the satisfaction of needs.

Keywords: farmers' decision, organic farming, safe food.